

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ SLAVYAN UNİVERSİTETİ**

TÜRKOLOGİYA KAFEDRASI

“ÜSLUBİYYAT VƏ NİTQ MƏDƏNİYYƏTİ”

fənnindən

HSM 040001- Azərbaycan dili

P R O Q R A M

*Bakı Slavyan Universitetinin Türkologiya kafedrasının
06 dekabr 2021-cu il tarixli iclasının qərarı ilə
(Protokol № 4) çapa tövsiyyə edilmişdir.*

Bakı - 2022

Tərtib edəni: b/m. *S.C.Məmmədova*

Redaktor: prof. *Ş.Q.Hüseynov*

Rəyçilər: fil.elm.dok., prof. *İ.Babaşoğlu*

DOI: <https://doi.org/10.36719/2022/38>

İZAHAT VƏRƏQİ

Ali məktəblərdə hər bir fənn nəzərdə tutulmuş tədris planlarına müəyyən məqsədlə daxil edilir.

BSU-nun magistratura pilləsində “Azərbaycan dili” ixtisasında “Üslubiyyat və nitq mədəniyyəti” fənninin başlıca məqsədi tələbələrin dil haqqında biliyini genişləndirmək, ümumiləşdirmək və əməli vərdişlərini daha da gücləndirməkdir.

“Üslubiyyat və nitq mədəniyyəti” fənnindən aparılan mühazirə və seminar məşğələlərində tələbələr elmi müşahidə aparmaq yollarına dərinlən yiyələnir, müxtəlif funksional üslublar və onların xarakterik əlamətləri üzərində elmi müşahidə aparmaq yollarına daha dərinlən yiyələnir, müxtəlif mətnləri üslubi baxımdan şərh etməyin üsullarını öyrənir və elmi axtarışlar əsasında seçib müəyyənləşdirdiyi dil faktlarını müstəqil təhlil edərək, elmi nəticələr çıxarmağı öyrənirlər.

Proqram zəruri tələb nəticəsində meydana gəlmişdir.

Tədris planında “Üslubiyyat və nitq mədəniyyəti” fənninə 45 saat ayrılmışdır.

Təqdim edilən proqram magistratura pilləsində “Üslubiyyat və nitq mədəniyyəti” fənninin öyrənilməsində əsas sənəddir və fənni öyrənən tələbələrə kömək məqsədi ilə hazırlanmışdır.

GİRİŞ

Dilçilik fənləri sistemində “Üslubiyyat və nitq mədəniyyəti” fənninin yeri, mövzusu, vəzifəsi, həcmi və quruluşu. Ümumi və Azərbaycan dilçiliyində üslubiyyat və üslub anlayışı. V.Vinoqradov, Ş.Balli, M.Mikayılov, Y.Sorokin, A.Qvozdıyova, A.Yefimov, V.Murat, L.Dolejel, M.Moren, N.Teterevnikov və başqalarının nitq mədəniyyəti və üslubiyyatla bağlı verdikləri bölgülər.

Nitq mədəniyyəti anlayışı. Nitq mədəniyyətinin başqa elmlərlə əlaqəsi.

Nitqin növləri

Nitqin növləri: şifahi və yazılı nitq, monoloji və dialoji nitq, zahiri və daxili nitq.

Şifahi və yazılı nitqin formalaşmasında və kommunikativ funksiya daşımada fizioloji amillərlə yanaşı görmə, eşitmə kimi hiss üzvlərinin iştirak etməsi. Şifahi nitqin intonasiya, jest və mimikalarla təmin olunması. Yazılı nitqdə orfoqrafiya və qrammatika normalarına düzgün əməl edilməsi, durğu işarələrinin düzgün işlədilməsi.

Monoloji nitqdə fasilə, surət, ahəng və tonun xüsusi rol oynaması. Monoloji nitqin dram strukturunda (texniki, dramatik, lirik), məişət danışıqında (inandırma, lirik, dramatik, məlumat) növləri. Azərbaycan dilində aparıcı növləri (nəqletmə, təsviri, məlumatverici, daxili, lirik, dramatik, inandırma, təbliği). Monoloji nitqin formaları (mühazirə, məruzə, məlumat, çıxış, məktub, məqalə və s).

Dialoji nitqin özünəməxsus xüsusiyyətləri. Dialoji nitqin formaları (monoloji, söhbət və danışıq, sual-cavab, müsahibə, müzakirə). Mikro və makrodialoq formalarının işlənmə tezliyi.

Zahiri nitqdə qrammatik qəliblərə, ədəbi dil normalarına düzgün əməl olunması. Zahiri nitqin şərtləri (aydınlıq, məntiqlilik, ardıcılıq, səlislik, ahəngdarlıq).

İnsanın öz-özünə danışıma prosesi. Tələffüz olunmayan səssiz nitq. Daxili nitqin səslı, səssız, pıçılılı formada təzahür etməsi.

Mədəni nitqin əsas xüsusiyyətləri

Nitqin dəqiqliyi. Dəqiqlik əsas kommunikatıv keyfiyyət kimi. Söz və ifadələrin, yerində düzgün işlədilməsi və sinonımlərin istifadə.

Nitqin düzgünlüyü. Düzgünlük nitqin strukturunu təşkil edən amil kimi. Şifahi və yazılı nitqdə qrammatik cəhətdən cümlələrin düzgün qurulması, sözlərin düzgün işlədilməsi, düzgün tələffüz edilməsi, fikrin aydın, dəqiq və məntiqi ardıcılıqla ədəbi tələffüz normalarına uyğun ifadə edilməsi.

Nitqin təmizliyi. Ədəbi dilin normalarına uyğun gəlməyən dil vahidlərinin nitqdə işlənilməməsi. Məhəlli elementlərin, kobud sözlərin, o cümlədən lüzumsuz yerə işlədilən varvarizmlərin nitqdə məhdudlaşdırılması. Dilimizdə qarşılığı olmayan əcnəbi söz və ifadələrin işlənməsi.

Nitqin uyarlılığı. Dinləyici və ya oxucunun çətinlik çəkmədən anladığı, başa düşdüyü nitq. Nitqin aydınlığını şərtləndirən əsas amillər. Texniki terminlər, işgüzar nitqin ştamplı sözlərinin artırılması ilə nitqin aydınlığının pozulması.

Nitqin zənginliyi. Nitqdə müxtəlif və təkrarlanmayan dil vahidlərinin nitqi zənginləşdirməsi. Nitqin zənginliyini pozan elementlər (eyni cür danışıq tərzı, monoton intonasıya). Dildə mövcud olan söz ehtiyatından lazım olan vasitələrin seçilməsi. Nitqin zənginliyinin informasiya və məzmun dolğunluğundan asılılığı.

Nitqin aydınlığı. Aydın və dəqiq nitq. Ümumişlək sözlərin işlədilməsi və sözdən öz dəqiq mənasında istifadə edilməsi.

Nitqin aydınlığı üçün əsas amil danışanın, oxuyanın, yazanın nitq obyektini haqqında müfəssəl və əsaslı məlumatla malik olması.

Nitqin ifadəliliyi. Nitqdə ifadəlilik yaradan vasitələr (intonasiya, leksik vahidlər, frazeoloji birləşmələr, atalar sözləri və məsəllər, inversiya, təkrir, məcazlar və s.). Nitqin ifadəliliyində şifahi nitq prosesində intonasiyanın, yazılı nitqdə durğu işarələrinin düzgün işlədilməsi.

Nitqin məntiqliliyi. Kommunikativ keyfiyyəti kimi məntiqliliyin dəqiqliklə əlaqələnməsi. Məntiqliliyin qanunauyğun şərtləri (dildaxili, struktur). Nitqdə ardıcılıq, izahın ziddiyyətsizliyi, fikirlər arasındakı əlaqənin vacibliyi.

Nitqin yığcamlığı. Fikrin qısa və aydın ifadəsi. Sözcüldən (nitqdə artıq, lüzumsuz sözlərin işlənməsi, uzunçuluk və çərənçilik) yayınma. Yığcamlıq nitqi qüvvətləndirən vasitə kimi.

Nitqin sadəliyi. Nitqin sadəliyi üçün yığcamlıq, aydınlıq, anlaşılıq, cümlənin qısalığı mühüm şərt kimi. Nitqin sadəliyinin pozulması (sözcülük, tam anlaşılmayan, az anlaşılan söz və terminlərin işlənməsi). Sadə nitqin hər cür sünilikdən, yalançı pafosdan, qondarma ifadələrdən uzaq olması.

Nitqin ahəngdarlığı. Nitqin uyğunluğu, səlisliyi, gözəlliyi mühüm şərt kimi. Ahəngdarlığı təmin edən xüsusiyyətlər (açıq hecalar, saitlərin, sonor və cingiltili samitlərin işlənmə tezliyi, ahəng qanunu).

Dil üslubları haqqında ümumi məlumat, dil vasitələrinin emosional-ekspressiv rənginin müəyyənləşdirilməsi, dil vasitələrinin sinonimliyi üslubiyatın əsas məzmunudur.

Üslubi mənə və rəng, üslubi kateqoriyalar-sinonimlik, obrazlılıq və frazeologiya.

Müasir Azərbaycan ədəbi dilinin inkişaf mərhələləri. Ədəbi dil, nitq mədəniyyəti, üslub və üslublar. Çoxvariantlılıq və normalar. Azərbaycan ədəbi dilinin normaları-fonetik, orfoepik, orfoqrafik, leksik, onomastik, semantik, frazeoloji, morfoloji, sintaktik və üslubi normalar. Normaların müəyyənləşdirilməsi və tətbiqi. Normalar sisteminin ümumi əlamətləri: a) kütləvi və universal

xarakter daşması; b) ədəbi dilin struktur və funksional sistemlərini əhatə etməsi; c) nisbi sabitliyi təmin etməsi; ç) aydınlığı təmin etməsi; d) obyektiv və subyektiv şərtləri özündə əks etdirməsi.

Fonetik normalar. Fonetik hadisə və qanunların tərtibi prinsipləri və bu qaydaların normaya çevrilməsi şərtləri. Fonetik normaların özünəməxsus cəhətləri və əhatə etdiyi sahələr.

Orfoqrafik normalar. Orfoqrafik qaydaların tərtibi prinsipləri və bu qaydaların normaya çevrilməsi şərtləri. Orfoqrafik normaların yazı ilə bağlılığı, bir qrupunun şərti xarakter daşması, əlifba və qrafika ilə bağlılığı, rəsmi təsdiq edilməsi, orfoqrafiya lüğətlərində təsbit olunması. Orfoqrafiya normalarının əhatə etdiyi sahələr; kök və şəkilçilərin, mürəkkəb və alınma sözlərin, ixtisar və qısaltmaların düzgün yazılışı, böyük hərflərin işlənmə məqamları, söz hissəsinin sətirdən-sətrə keçirilməsi, orfoqrafik normaların orfoepik normalarla əlaqəsi.

Orfoepik normalar. Şifahi ədəbi dillə bağlılığı və mədəni nitqdəki rolu, bu normaların əhatə etdiyi sahələr. tələffüzü ilə yazılışı eyni olan sözlər, tələffüzü yazılışından fərqlənən sözlər. Vurğu, intonasiya və fasilənin şifahi nitqdə rolu.

Leksik və qrammatik normalar. Söyüş, təhqir və ədəbsizlik hesab edilən sözün, ifadənin işlədilməməsi. Mənası unudulmuş arxaik sözlərin, jarqon və arqonların, loru danışıq dilində özünü göstərən kobud çalarlı söz və ifadələrin daha mənalı, aydın və səlis qarşılığı olan dialekt və şivə sözlərinin (adiy-xala, mama-bibi, döyü-kürəkən və s) işlədilməməsi. Ən məqbul söz və ifadə variantının əsas yer tutması. Sözlərin, sərbəst söz birləşmələrinin cümlədə tabelilik əlaqələri əsasında sıralanması, kök morfemə qoşulan şəkilçilərin qanunauyğun düzülüşü. Saydan sonra gələn ismin cəm şəkilçisi qəbul etməməsi, ismin hal, mənsubiyyət, kəmiyyət, sifətin dərəcə, feilin zaman, inkarlıq, şəxs, təsirlilik, növ kateqoriyalarının morfoloji əlamətlərindən düzgün istifadə edilməsi və s. Leksik normaların dilin leksik sisteminə, qrammatik normaların qrammatik sisteminə əsaslanması. Nitqdə leksik və qrammatik normaların pozulması səbəbləri.

Üslubi normalar. Üslubi normaların ədəbi dilin başqa normalarından fərqləri; funksional və nitq üslubları ilə bağlılığı; leksik və qrammatik normaları birləşdirməsi; forma və məzmun vəhdətinin qorunması; bu normaların əhatə etdiyi sahələr-aydınlıq, yığcamlıq, səlislik, düzgünlük, dəqiqlik, təbiilik, təmizlik, əlvanlıq. Üslubi normaların pozulması səbəbləri: uzunçuluq, məntiqsizlik, yeknəsəklik, yersiz təkrar; qarışıq, mənası olmayan və çətin başa düşülən cümlələrin qurulması. Üslubi normaları digər ədəbi dil normaları ilə əlaqələndirən və fərqləndirən cəhətlər. Üslubi səhvlər və onların növləri.

Funksional üslublar

Üslub sistemli tərzdir. Ədəbi dilin fəaliyyətinin üslublar sistemində rolu. Üslubi diferensiasiya, ədəbi dilin kommunikativ funksiyasının konkret tarixi mərhələdə genişlənməsi. Üslublar ədəbi dilin tarixi kateqoriyasıdır. Tarixilik prinsipinə əsasən funksional üslubların bölgüsü. Funksional üslub ekspressivlik və nitq üslubları sistemi kimi. Funksional tərz sistemləri sayılan funksional üslubların bir-birinə qarşılıqlı təsir göstərməsi, biri digərini tamamlaması. Üslubların qapalı sistem olmaması, bir üsluba xas olan bəzi əlamətlərin başqa üslubda yeni vəzifə daşması. Dil və nitq üslubu anlayışları. Mövzunun xüsusiyyətlərindən, dinləyicilərin, oxucuların səviyyəsindən asılı olaraq, yaranan nitq üslubları. Yazılı ədəbi dilin xüsusiyyətləri: onun oxucuya ünvanlanması. Şifahi ədəbi dildən fərqli cəhətləri. Yazılı ədəbi dilin üslubları: bədii, elmi, ictimai-kütləvi (publisistik), rəsmi, şəxsi yazışma-epistoluar. Şifahi ədəbi dilin xüsusiyyətləri. Onun dinləyici üçün nəzərdə tutulması, dəyişkənliyi. Şifahi ədəbi dilin üslubları: bədii, ictimai-kütləvi danışmaq, məişət-ailəvi danışmaq, loru danışmaq və rəsmi (şifahi). Yazılı və şifahi ədəbi dilin üslubları arasında əlaqə. Onların xüsusiyyətləri və istifadə imkanları.

Bədii üslub. Ədəbi dilin kommunikativ funksiyasının buradakı estetik təsir gücü. Obrazlılıq sisteminin əsas rol oynaması. Tipikləşdirmə və fərdiləşdirmə. Müəllifin təhkiyə, təsvir və tərənnümünün surətlərin danışıq tərzindən fərqi. Lirik, epik, dramatik janrların özünəməxsusluğu. Fərdi üslubların rolu. Bədii üslubun açıq sistem olması. Gerçəkliyin dərk olunmasında müəllifin rolunun olması.

Elmi üslub. Ədəbi dilin kommunikativ funksiyasında elmi məlumat vermənin əsas məqsədə çevrilməsi. Fikrin ifadə tərzində elmi terminlərin fəallığı və ciddilik. Şərti işarələrdən, vasitəsiz nitqin formalarından istifadə yolları. Sözlərin həqiqi mənada işlənməsi. Mürəkkəb sintaktik konstruksiyaların işlənmə tezliyi. Qədim yunan və latın dilinə mənsub termin xarakterli leksik vahidlərdən istifadə.

Rəsmi üslub. Ədəbi dilin kommunikativ funksiyasında rəsmi məlumat vermə, tələb etmə və aydınlaşdırmanın başlıca məqsədə çevrilməsi. Fikrin konkretliyi, ardıcılığı, aydınlığı və inandırıcılığı, standart formaların olması və hazır ifadələrin işlədilməsi. İdarə və müəssisələrə məxsus şamp ifadələrin, peşə terminlərinin, standart müraciət formalarının işlədilməsi. Təşkilatlar arasındakı münasibətlərin tənzimlənməsində rolu.

Publisistik üslub. Ədəbi dilin kommunikativ funksiyasında çağırış, təhrik, təbliğ, təşviq, səfərbərliyə alma və təsir göstərmənin əsas məqsədə çevrilməsi. Dil vahidlərinin tək-cə bir nəfər tərəfindən deyil, bütöv bir kütlə tərəfindən düzgün anlaşılmasının vacibliyi.

Publisistik üslubun kütləvililiyi və çoxşaxəliliyi. İctimai-siyasi terminlərin, ritorik sual və nida cümlələrinin, xitab, mətbuata məxsus şamp ifadələrin müəyyən yer tutması. Kinayə, istehza və sarkazma yer verilməsi.

Fərdi üslub. Üç üslub nəzəriyyəsinin fərdi üslubla bağlılığı. Fərdi üslub haqqında Buffon nəzəriyyəsi. Fərdi üslubun bədii metoda münasibəti. Fərdi üslub hər bir şəxsə məxsus təkrarolunmaz deyim manerasıdır. Fərdi üslub bir söz sənətkarını

başqasından fərqləndirən cəhət kimi. Bədii və publisistik üslubda onun rolu.

Funksional üslubların normativ səciyyəsi. Ədəbi dilin normaları funksional üslubların əsası kimi. Tarixi kateqoriya olan funksional üslubların tarixi zərurətdən yaranaraq müəyyən inkişaf yolu keçməsi. Funksional üslubların hər birində ümumdil və özünəməxsus daxili normaların gözlənilməsinin vacibliyi.

Düzgün üslubu təşkil edən əsas amillər: şəxsin dünyagörüşü, ümumi hazırlıq səviyyəsi. Hərtərəfli biliklərə yiyələnməyin, müxtəlif elmləri öyrənməyin əhəmiyyəti; şəxsin təfəkkür mədəniyyəti. Alınmış məlumatları müxtəlif üslublarda ifadə etmək vərdişlərini qazanmaqla düşünmə qabiliyyətinin inkişafı; nitq üzvlərini işlətmək qaydası. Fizioloji çatışmazlıqla əlaqədar müşahidə edilən qüsurların aradan qaldırılması; səslərdən, sözlərdən, cümlələrdən məqamına və normalara uyğun istifadə etmək bacarığı. Orfoqrafik və orfoepik qaydalara yiyələnməyin əhəmiyyəti. Dil vahidlərinin müxtəlif variantlarda işlədilməsi; şəxslərin psixoloji əhvalı, onun mənəvi və əqli zənginliyi, emosionallığı, söylədiyi fikir, hiss və duyğularla yaşaması; danışanın başqaları ilə ünsiyyətə girmə bacarığı. Dinləyicilərdə maraq yaratma priyomları, onların səviyyəsinin, əhvalının, yaş və peşə xüsusiyyətlərinin, habelə onların vaxtının nəzərə alınması; danışanın ifadə olunan məzmunu intellektual /əqli/, volyuntativ /nəqli və emosional /hissi / münasibəti.

Düzgün üsluba verilən tələblər. Aydın üslub anlayışı. Üslubun aydınlığının əsas şərtləri: fikir və ifadə tərzinin aydınlığı, anlaşılan sözlərin işlədilməsi, çətin sözlərin başa düşülən mühitdə işlədilməsi. Yığcam üslub anlayışı. Az sözlə geniş fikrin ifadə olunması. Eyni fikrin uzun-uzadı və yığcam şəkildə ifadəsi, bunların bir-birindən fərqi. Düzgün üslub anlayışı. Fonetik, leksik və qrammatik normaların nitqdə rolu və əhəmiyyəti. Sözüün sərrast işlədilməsi və məqama uyğun tələffüzü. Tələffüz zamanı səs və sözlərin təhrifinə yol verilməməsi. Nitqdə dəqiqləşdirmələrdən istifadənin əhəmiyyəti. Təmiz üslub anlayışı. Üslub təmizliyinin əsas şərtləri:

əcənəbi sözlərə, məhəlli dialektlərə, şivələrə məxsus sözlərin nitqdə lüzumsuz istifadə edilməsi. Üslubun səlistliyi və təbiiliyi.

Üslubi fonetika.

Şifahi nitqdə danışiq üzvləri və əzələlərin fəaliyyətindən asılılığı, nitq üzvləri, yaxud nitq cihazı. Onların işlədilməsinin nitqə təsiri.

Fonetik üslubi vasitələr və onların təzahür formaları. Həm yazıda, həm də şifahi nitqdə istifadə oluna bilən vasitələr. Səs vasitələrinin yaratdığı keyfiyyətlər, məzmun çalarları.

Danışıq səsləri və onların xüsusiyyətləri. Səslərin yazılışı və deyilişi, bunların arasında münasibət. Ayrı-ayrı səslərin aydın və düzgün tələffüzü. Diksiya. Səslərin normativ -ədəbi dil normalarına uyğun şəkildə tələffüzü. Səslərin deyilişində müşahidə olunan qüsurlar və bu qüsurların aradan qaldırılması qaydaları.

Səslərin müəyyən qaydada düzülüşü, cərgələnməsi nəticəsində nitqin məzmunca dolğunlaşması. Nitqdə səslərin müxtəlif variantlarda tələffüzü: normativ tələffüz, səsin uzadılması, başqa səslə qovuşuq tələffüzü, əvəzlənməsi, səs artımı, səs düşümü. Bunların nitqdə yaratdığı keyfiyyətlər: təbiilik, ahəngdarlıq, ekspressivlik, məzmun dolğunluğu. Səs təkrarları. Təsadüfi səs təkrarları. Çətin tələffüz olunan səslərdən təşkil olunmuş sözlərin mətndən çıxarılması. Azərbaycan dilində fonetik-üslubi vasitələrin istifadə imkanlarına görə qrupları: həm yazıda, həm də tələffüzdə istifadə oluna bilən vasitələr (ortaqlı fonetik-üslubi vasitələr); ancaq tələffüzdə istifadə oluna bilən vasitələr (xüsusi fonetik-üslubi vasitələr). Ahəng qanununun üslubi-fonetik mahiyyəti. Ortaqlı fonetik-üslubi vasitələrin təzahür formaları: səslənməsi ilə mənası arasında üzvi surətdə əlaqə olan sözlər; təqlidi, təsviri və nida sözləri; səslənməsi ilə mənası arasında əlaqə olmayan sözlər; ahəng qanununa tabe olan sözlər-saitlərin ahəngi, samitlərin ahəngi, saitlərlə samitlərin ahəngi; ahəng qanununa tabe olmayan sözlər (vəznə və qafiyəyə uyşdurmalar). Səslərin məna çalarlığı: səs cərgəsi, fonetik kəkələmə və fonetik dialektizm. Tələffüz ahəngdarlığı və asanlığı. Xüsusi fonetik üslubi vasitələr, ancaq

tələffüzdə istifadə oluna bilən və nitq cihazının yaratdığı səs vasitələridir. Səs tonu, səsin tembri. Vurğu. Pauza. Ritm. Nitqin sürəti.

İntonasiya. Onu yaradan səs vasitələri və tərkib hissələri. Səsin aşağı, orta və yüksək tonu, onların yaratdığı məzmun çalarlığı. Səsin tembrinin nitqin məzmununa təsiri. Səsin avazlanması, onun yaratdığı xüsusiyyətlər. vurğunun növləri: söz vurğusu, məntiqi və həyəcanlı vurğu. Mətn və məzmun çalarlarının ifadəsində vurğunun rolu. Fasilənin növləri: məntiqi və psixoloji fasilə. Məntiqi fasilənin cümlədə işlənmə yerindən asılı olaraq mənanın, fikrin dəyişməsi. Psixoloji fasilənin ifadə olunan məzmunla münasibət bildirməsi. Ritm, onun nitqə təsiri. Səsin sürəti, onun növləri: asta, orta və iti sürət, onların işlənmə məqamları.

Mimika və jest. İnformasiyanın ifadə olunmasında onların rolu. Mimika və jestlərin nitq prosesində fəallığının əhəmiyyəti.

Üslubi leksika.

Üslubi leksika. Sözün əsas üslubi rəngləri: sözün mənası, mənə rəngi və çalarlığı, ekspressiv-emosional rəngi. Nitqin ekspressiv-emosional məzmununu açan və dil vasitələrindən cəmiyyətin müxtəlif sahələrində məqsədmüvafiq istifadəsini təyin edən komponentlərin dilin ayrı-ayrı səviyyələrində yaratdığı mənə çalarlığı. Emosional-ekspressiv və funksional-üslubi rənglər bir hadisənin müxtəlif tərəfləri kimi.

Funksional üslublarda leksik vahidlərdən istifadə qaydalarını bilməyin əhəmiyyəti. Söz sistemi. Ekstralinqvistik vəziyyəti nəzərə almaqla söz seçimi. Söz seçiminin linqvistik əsası. İstifadə məqamından, mənasından və üslubi xarakterindən asılı olaraq söz seçimi. Tərcümə materialları üzərində işləyən zaman söz seçimi. Leksik vahidlərin nitqdə rolu. Söz ehtiyatı: fəal və passiv lüğət ehtiyatı. Söz ehtiyatını zənginləşdirmək yolları. Leksik vahidlərin növləri və onların müxtəlif funksional üslublarda istifadə məqamları. Dilin aktiv və ya passiv fonda daxil olmalarından, istifadə olunma mühitindən, ekspressiv rəngindən asılı olaraq, sözlərin üslubi xüsusiyyətləri.

Ümumişlək sözlər. Terminlərin müxtəlif üslublarda işlənmə məqamları və bu zaman meydana çıxan fərqli cəhətlər. Alınma terminlərin məhdud, dilin öz ehtiyatından olan terminlərin geniş dairədə istifadə edilməsinin məqsədi. Deyimin lakonikliyinə, məzmunu təmin edən simvol-ışarə obrazlığının yaradılmasını, obraza uyğun motivləşməni təmin edən sözlərin-terminlərin üslubi vəzifəsi. Bədii və məişət üslubunda dialektizm, jarqonizm, adi danışq və loru danışq sözlərinin işlənməsinin üslubi xüsusiyyətləri. Dialektizmlərin ədəbi dilə təsiri. Bədii üslubda dialektizmlərdən istifadə zamanı meydana çıxan üslubi səhvlər. Müəyyən səbəblərdən istifadəsi və ya işlədilməsi qadağan olan sözlərin daşdığı ekspressivlik. Üslubi modallıq, subyektiv münasibət çalarlığı yaradan dil vahidlərinin bir qisim üslubda işlənməsi. Köhnəlmiş sözlərin üslubi xüsusiyyətləri. Tarixi və tarixi faktları təhrif etməməklə müxtəlif üslublarda tarixizm və arxaizmlərdən istifadə. Ləfzi, mənaca, şəkilcə arxaikləşmə. Satira və yumor, təntənəli nitq çalarlığı üçün arxaizmlərdən istifadə. Neologizmlərin işlənməsinin üslubi məqamlar: lüğəvi və üslubi meologizmlər. onların məqsəd və vəzifəyə görə fərqləri. Alınma sözlərin üslubi xüsusiyyətləri: yerli və yersiz işlənməsi. Alınma sözlərin sinonimliyi və bu xüsusiyyətin üslubi məqsədə və mənaya təsiri.

Üslubi məqamlarda sinonim, omonim, antonim sözlərdən istifadə və bunların məcazilik mahiyyəti. İdeoqrafik və üslubi sinonimlər. Sinonim cərgələr və funksional üslublarda onun üslubi əhəmiyyəti. Məndə leksik sinonimlərin sərhəddi və tipləri. Sinonimlərin istifadəsi zamanı meydana çıxan üslubi səhvlər. Şifahi nitqdə sinonimlərin yerinə yetirdiyi funksiyalar. Omonimlərin növlərinin (omofon, omonim, omofon, omoqraf) üslubi imkanları. Eyni növ omonimləri qarşılaşdırılmasının məqamları. Kontekstual omonimlər.

Funksional üslublarda müqayisə yaratmaq üçün antonimlərin güclü üslubi vasitə sayılması. Nisbi antonimlilik. Antonimlər antitaza yaradan vasitələrdən biri kimi. Bədii, publisistik və məişət üslublarında antonimlərin qoşalaşdırılması ilə yaranan məcazlar.

Əks qütblərdə dayana bilməyən sözlərin antonim kimi istifadəsi zamanı yaranan səhvlər. Bədii üslubda omonimlərin rolu. Funksional üslublarda omonimlərin istifadə qaydaları və yarana biləcək üslubi səhvlərin aradan qaldırılması yolları. Kalamburların yaranmasında omonimlərdən istifadə. Paronimlərdə üslubi məhdudiyət. Polisemiyaya malik olan sözlərin bədii üslubda gülüş yaradan vasitələrdən biri kimi istifadəsi. Çoxmənalılıq və məcazilik. Təkmənalı sözlərin üslubi məna yükü. Efemizimlər, metafor, metonim. Metonimlərin növləri: ümumişlək və fərdi üslubi. Metonimlərin yaranma yolları: məkana görə formalaşanlar; məntiqi səbəb əsasında formalaşanlar. Sinekdoxa və onun növləri: oxşar xüsusiyyətləri, əlamətləri olan predmetlərin bir ad altında bütövləşməsi, ümumiləşməsi; epitetlərin substantivləşməsi nəticəsində yaranan sinekdoxalar. Hiperbola və litota. Kinayə, alleqoriya, mübaliğə, rəmz, antonomaziya, oksimoron, perifraz, tərz, epitet, müqayisə. Bədii üslubda epitetlərin növləri: müqəyyəd, fərdi situativ. Epitet bədii üslubda oksimoron yaradan vasitələrdəndir.

Yad mühitə düşən sözlər. Frazeoloji vahidlərin üslubi imkanları, komik təbiəti. Funksional üslubların xarakterindən asılı olaraq, frazeoloji vahidlərin növləri və onların üslubi keyfiyyəti. Frazeologizmlərdə semantik neologizmlər. Frazeologizmlərin çoxmənalılığı. Frazeoloji birləşmələrdə komponentlərin sayını dəyişməklə üslubi imkanların dəyişdirilməsi. Frazeoloji vahidlər bədii ifadə və bədii təsvir vasitəsi kimi. Frazeologiyaya fərdiləşdirmə vasitəsidir. Frazeoloji vahidlər vasitəsilə yaradılan dialoqların növləri. Frazeoloji vahidlər vasitəsilə yaradılan bədii priyomlar. Frazeoloji novatorluq. Yazıçının təhkiyə dilində frazeoloji vahidlərin rolu və istifadə formaları. Frazeoloji birləşmələrdən istifadə zamanı meydana çıxan üslubi səhvlər. müxtəlif üslublarda məsəl və aforizmlərdən istifadə. İdiomlar və ya ideomatik vahidlər. İdeomların zahiri imkanları: ideomatik söz, ifadə və cümlələr. İdeomların daxili üslubi imkanları: mənşə və sahə mənsubiyyəti. Ekspressivlik və məna rəngləri. Hikmətli sözlərin didaktik

əhəmiyyəti. Onomastik vahidlərin üslubi məna və rəngi. Antroponim, toponim, hidronim, ktematonim, kosmonim, fitonim və zoonimlərin müxtəlif üslublarda işlənmə tezliyi, üslubi istifadə məqamlarında fərqli cəhətləri. Real və ya uydurma onomastik vahidlərin üslubi çalarlıqları və üslubi məhdudluqları. Uydurma adların uydurma etimologiyası. Toponimlərin poetik adların formalaşmasında iştirakı. Fonetik cəhətdən təhrif olunmuş toponimlərin üslubi priyom kimi istifadəsi.

Mətn, yaxud kontekst. Məndə sözlərin üslubi variantları. Sözlərin kontekstual çoxmənalılıqı. Üslubi baxımdan neytral sözlər.

Üslubi qrammatika

A. Üslubi morfolojiya. Morfoloji üslubi imkanlar. Morfoloji imkanları müəyyənləşdirmək üçün vacib olan morfoloji əlamətlər-məna, quruluş, şərait. İşlənmə və nüfuz dairəsi. Morfoloji vahidlərin məhdudluğu, üslubi sinonimliyi və üslubi təhkimliliyi. Oxşar formaların eyni dil vahidi tərkibində təkrarının yaratdığı üslubi keyfiyyətlər. “Morfoloji vahidlərin təhrifi” nin bədii üslubda işlənmə məqsədi. Fonetik kəkələmənin, dialektik ünsürlərin satırını qüvvətləndirən ünsür kimi işlənməsi. Qrammatik vahidlərin bədii üslubda kinayə, istehza, lağ və ələsalma kimi mənaları ifadə etməsi. Morfoloji sinonimlərim məqsədəuyğun qruplaşdırılması. Emosional çalara malik olan morfoloji hadisələrin bəzi üslublarda işlənilməməsinin səbəbləri.

İsmin morfoloji vahid və üslubi imkanları. İsmnin quruluşca növlərinin ekspressiv xüsusiyyətlərində nəzərə çarpan əlamətlər. Funksional üslublarda mürəkkəb ixtisarların işlənmə məqamları. Xüsusi və ümumi isimlərin üslubi xüsusiyyətləri. Mücərrəd isimlər və onların müxtəlif üslubi məqamlarda istifadəsi. İsimlərdə kəmiyyət, çoxluq, topluluq və təklik. Azərbaycan dilində kəmiyyət anlayışının ifadəsi üçün istifadə olunan vasitələrin üslubi ekspressiv imkanları. Cəm şəkilçisi –lar (-lər) və bu şəkilçinin üslubi məqamlarda müxtəlif məna çalarlığında işlənilməsi. Cins anlayışı. Qadın və kişilərə müraciət zamanı istifadə edilən sözlər. Bu sözlərin şəxsin cinsindən, yaşından, vəzifəsindən, müraciət olunanın

yerləşdiyi məkandan asılı olaraq işlədilməsi. Kişilərə müraciət formaları: bəy, cənab, müəllim, vətəndaş, yoldaş, ata, baba, əmi, dayı, qardaş kimi sözlərin işlənmə məqamları. Qadınlara müraciət formaları: xanım, bəyim, bacı, xala, bibi, nənə, anam-bacım kimi sözlərin işlənmə məqamları. Cins anlayışlı sözlərin əzizləmə məqamında işlənməsi: qardaşım, bacım, qızım, anam, atam və s. digər canlılarda cins anlayışının ifadə formaları. Erkək, diş, nə, kəl, dana, xoruz, toyuq, qoç, qoyun, maya və sair tipli sözlərin işlənmə məqamları. Cins anlayışının digər formalarla ifadəsinin üslubi məqamları. İsimlərdə hal kateqoriyası və onun ifadə etdiyi üslubi çalarlıqlar.

Adlıq hal və onun üslubi məna yükü. Yiyəlik halın birləşmə daxilində yaratdığı mənalar. Yiyəlik, təsirlik, yerlik və çıxışlıq hallarının məna çalarlıqları və üslubi məqamdan asılı olaraq həm şəkilçili, həm şəkilsiz işlənməsinin üslubi mahiyyəti. Hal şəkilsizlərinin digər nitq hissələrində işlənməsinin üslubi mahiyyəti. Mənsubiyyət kateqoriyası, üslubi baxımdan şəkilçili və şəkilsiz işlənmə məqamları. Mənsubiyyət kateqoriyasının morfoloji və morfoloji-sintaktik üsulla ifadəsinin üslubi məqamları. Mənsubiyyət şəkilsizinin söz birləşməsində müəyyən sözlərin ixtisarına şərait yaratması. Xəbərlilik kateqoriyasının üslubi xüsusiyyətləri.

Sifətin morfoloji vahidləri və üslubi imkanları. Əlaməti ifadə etmənin subyektiv və obyektiv əsasları. Əlamətin ümumi və ya hissəvi göstərilməsi (məsələn: qırmızı, yetişmiş alma-burada almanın üç müxtəlif əlaməti göstərilir, yəni əlamət hissəvi göstərilir; yaxşı alma-burada isə ümumi əlamət ifadə edilir). Sifətin quruluşca növlərinin yaratdığı üslubi məna və rənglər. Əlamətin subyektivi. Sifətin əşyanın əlamət və keyfiyyətini bilavasitə və ya bilavasitə ifadəsində nəzərə çarpan üslubi məqamlar. Subyektin və ya obyektin əlamətinin ifadəsində semantik inversiya-“Yaxşı köməkdir. Elə dünən bizə verilən yardımın hamısı qəfildən kəsilib”.

Emfaza. Sifətin “necə?”-sualının ekspressivliyi (Necə qəşəngdi?!; Necə tamaşadı?!; Necə də gözəl tamaşadı?!).

Dialoglarda sifətin üslubi imkanları. Əlamətin məcazi ifadə olunmasının üslubi məqamları. Sinonim sifətlər və üslubi məqamdan asılı olaraq sinonimləşmə. Sifətlərin sinonim morfemləri və sifət dərəcələrinin üslubi məqamları. Sifətlərin quruluşca növlərinin üslubi imkanları: sadə, düzəltmə və mürəkkəb sifətlərin sinonimlik məqamları. Sifətlərin isimləşməsinin üslubi məqamları.

Sayın morfoloji vahidləri və üslubi imkanları. Miqdar saylarının birləşmələr halında işlənərək, üslubi məqamlarda müxtəlif mənə çalarlı miqdar anlayışlarını ifadə etməsi. Miqdar saylarının isimlərlə işlənmə məqamları. Miqdar saylarının qeyri-müəyyən saylarla sinonim məqamında işlənməsi. Sayların –lar; -lər; -ca;-larca;-lərcə şəkilçilərini qəbul edərək, işlənilməsinin üslubi məqamı və mənə çalarlığı. Sıra və kəsr saylarının asılı sinonimlik məqamları. “Bir” sayının üslubi məqamdan asılı olaraq, say mənəsini itirib başqa mənada işlənilməsi. Azərbaycan dilində leksik, morfoloji və sintaktik üsulla yaranan qeyri-müəyyən sayların ifadə etdiyi üslubi mənalar. Mürəkkəb sözlərin tərkibindəki saylar. Sayların isimləşməsinin üslubi məqamları.

Əvəzliyin morfoloji vahidləri və üslubi imkanları. Əvəzliliklərin mücərrəd xarakteri. Şəxs əvəzlilikləri: üslubi məqamdan asılı olaraq ekspressivlik, sinonimlik və antonimlik xüsusiyyətləri. Şəxs əvəzliliklərində hörmət və rəsmiyyət: şəxsi yaxınlıq, səmimiyyət və intimlik; təvazökarlıq və lovğalıq çalarları. “Sən” və “siz” əvəzliliklərinin müraciət kimi ünsiyyətdə rolu, işlənmə məqamları. “Öz” əvəzliyinin şəxs əvəzlilikləri ilə sinonimliyi və müxtəlif mənə çalarlıqlarında işlənilmə məqamları. İşarə əvəzliliklərinin üslubi məqam və mənə çalarlıqları. Sual əvəzliliklərinin üslubi ekspressivliyi və mənə çalarlıqları. Sinonim və antonim əvəzliliklər, üslubi məqamlarda onlardan istifadə. Əvəzliliklərdə inkarlığın ifadəsinin üslubi məqamları.

Feilin morfoloji vahidləri və üslubi imkanları. Feilin müsbət və ya mənfi mənada işlənmə məqamları. Feilin leksik mənə növlərinin (hərəkət, iş, görmə, eşitmə, təfəkkür, nitq) müxtəlif üslublarda işlənmə məqamları. Feilin zamanları və üslubi məqamda sinonimlik

xüsusiyyətləri. Feilin şəkilləri və üslubi məqamdan asılı olaraq bir-birini əvəz etmə məqamları. Feillərdə xahiş, əmr, arzu, məsləhət ifadə etmək üçün istifadə olunan vahidlərin üslubi imkanları. Feilin növ və tərz kateqoriyasının üslubi imkanları və variantları. Feillərdə şəxs bildirən morfemlərin üslubi məqamlarda işlənməsi. Feillərdə şəxs və kəmiyyət bildirən morfemlərdən üslubi məqamda istifadə, şəxs sonluqlarının və ya şəxs əvəzlilərinin ixtisarına şərait yaratmasının üslubi mahiyyəti.

Zərfin morfoloji xüsusiyyətləri və üslubi imkanları. Zərfin lüğəvi mənə növlərinin üslubi xüsusiyyətləri və normalarla uyğunluğu. “Yaxşı” və “pis” zərflərinin qarşılıqlı münasibəti.

Köməkçi nitq hissələrinin üslubi imkanları. Qoşmanın üslubi imkanları. “İlə” qoşmasının yaratdığı mənalar. “Kimi” qoşmasının: zaman, məsafə, müqayisə kimi yaratdığı mənə çalarları. Müxtəlif hallarla idarə olunan qoşmaların istifadə məqamları və yaratdıqları mənalar. Ədatın üslubi imkanları. Ədat və modal sözlərin sinonimlik cərgələrinə ayrılması. Ədatların nitqə gətirdiyi mənə çalarlıqları: təkid, sual, təəccüb, hədələmə, fikrin təsdiq mənəsi və s. Qoşma və bağlayıcıların bəzi şəkilçiləri əvəz etməklə sinonimlik məqamında işlənməsi. Köməkçi adların əmələ gətirdiyi mənə çalarlıqları. Modal sözlərin bədii üslubda inamsızlıq, razılıq, narazılıq, təəssüf, şübhə, tərəddüd, kinayə kimi çalarlarının emosionallığı, ekspressivliyi artırması.

Nidaların, ritmik və imperativ sözlərin üslubi imkanları. Obrazlı və səs təqlidi sözlərin ekspressivliyi.

B. Üslubi sintaksis. Sintaktik vahidlərin üslubi imkanları. Funksional üslubların sintaktik əlamətdar ünsürləri. Söz birləşmələrinin üslubi imkanları. İdarə, uzlaşma, yanaşma, sıralanma, qovuşma, birləşmə hallarının üslubi mahiyyəti. Söz birləşmələrini təşkil edən vahidlərin arasında başqa bir sözün, ifadənin yerləşdirilməsinin üslubi məqamları. Həm böyük, həm də nisbətən kiçik sintaktik vahidlərin üslubi məqamları. Fikrin ifadəliliyinin artması üçün söz birləşmələri vasitəsilə sintaktik fiqurların yaradılması. Sintaktik fiqurların yaradılmasında daha çox

I növ təyini söz birləşmələrinin iştirakı və bu birləşmələrdən epitetlərin yaranmasında istifadə. II və III növ təyini söz birləşmələri bədii ifadə vasitələrinin ifadə mənbəyi kimi. Ayrı-ayrı üslubi məqamların yaranmasında III növ təyini söz birləşmələrinin komponentləri arasına daxil olan söz və söz qruplarının rolu. Söz birləşmələrinə daxil olmayan birləşmələrin emosional-ekspressiv çalarların yaradılmasında əhəmiyyəti.

Cümlənin ifadə məqsədinə görə növləri. Nəqli cümlələrin müəyyən bir hadisə, əşya, əlamət və s. haqqında məlumat vermə məqamları. Sual cümlələri insan təfəkkürünü genişləndirən formalardan biri kimi. Təkrar sual cümlələrinin istifadə məqamları. Nida cümlələri danışanın yüksək emosional, ekspressiv vəziyyəti əks etdirən üslubi vasitələrdən biri kimi. Əmr cümlələrinin müxtəlif formaları və bu formaların üslubi imkanları.

Nitqimizi təşkil edən cümlələrin bir-birindən fərqlənən müxtəlif məqsədlərlə işlədilməsi. (Əşya və hadisə haqqında müəyyən informasiyanın çatdırılması, fikrin təsdiqi və ya inkarı, danışanın müəyyən məsələ haqqında başqasından məlumat alması, öz fikrini tamamlamaq, dəqiqləşdirmək məqsədi daşması və ya danışana öz istək və arzularını ifadə etməsi).

Sual cümlələrinin üslubi imkanları. Sual cümlələri insan təfəkkürünü genişləndirən formalardan biri kimi. Sual cümlələrindən müəyyən cavab almaq, müəyyən naməlum anlayış haqqında məlumat almaq, fikrin dolğunluğunu dəqiqləşdirmək məqsədilə işlədilməsi. Sual cümlələrinin məqsəddən asılı olaraq bir sıra: intizar, təəccüb, narazılıq, nigarançılıq və s. mənalarda işlənməsi. Bu cümlələrdən bədii priyom kimi istifadə. Ritorik sualların istifadə məqamları, onların işlənməsinin ifadənin emosional-ekspressiv çalar kəsb etməsində rolu.

Nida cümlələrinin üslubi məqamları. Nidaların müxtəlif : ağrı, təəccüb, tələş, yorğunluq, qorxu, kədər, həsrət, çağırış, müraciət, yalvarış kimi hissələri, danışanın yüksək emosional, ekspressiv vəziyyətini bildirməsi. Bu cümlələrin fikrin ifadəsində bir bədii priyom olduğu üçün publisistik dilə nisbətən bədii dildə daha çox

işlənməsi. Hiss-həyəcanın zəngin çalarlıqlarının ifadəsində intonasiya, cümlənin tərkibində işlənən sözlərin leksik mənası, nidaların xarakteri, təkrarlar, sözün sırası, sual əvəzliyi və s. imkanların əhəmiyyətli rolu.

Əmr cümlələrinin üslubi məqamları. Bədii dildə əmr cümləsinin müxtəlif formalarından müəyyən məqsədlərlə istifadə. Personajların nitqində işlənən əmr cümlələri ilə onların mənsub olduqları təbəqəni, tutduqları vəzifə və mövqeyi, obrazlar arasındakı münasibəti, danışıq tərzini və s. müəyyənləşdirilməsində əhəmiyyəti və bu tip əmr cümlələrinin öz xarakterinə görə müxtəlifliyi. Əmr cümlələrinin xahiş, məsləhət, yalvarış, qəzəb, hədə, təbrik, hökm, təklif kimi mənaları ifadə etməsi. Publisistik üslubda əmr cümlələrindən şüar, çağırış, müraciət və digər formalarda istifadə.

Nəqli cümlələrin üslubi məqamları. Fikrin ifadə vasitəsi kimi nəqli cümlələrdən çox istifadə. Nəqli cümlələrin emosional-ekspressiv üslubi istifadə məqamları. Bu tip cümlələrin özünəməxsus sintaqmatik valentliklərinin mövcudluğu.

Söz sırasının üslubi məqamları. Söz sırası cümlədə, söz birləşmələrində sözlərin müəyyən qanunauyğunluq və ardıcılıqla yerləşməsi, düzülüşü deməkdir. Müxtəlif üslubi məqamlarda bu və ya digər janrın tələbi ilə söz sırasının pozulması halları. Nəzmdə söz sırasının pozulması. Klassik nümunələrdə əruz vəzninin tələbi ilə söz sırasının pozulması. Müasir ədəbiyyatda şeirdə daxili bölgünün qorunması məqsədilə söz sırasının pozulması. İfadəyə xüsusi ekspressivlik vermək məqsədilə söz sırasının pozulması. Söz sırasının pozulması zamanı ifadənin ifrat dərəcədə semasioloji cəhətdən yüklənməsi. Bunun qarşısını almaq məqsədilə nəzərə alınmalı olan amillər: ifadənin rəvanlığı; ifadənin aydın dərk edilməsi; ifadənin oxunaqlığı; dilin ağırlaşmaması. Şeir dilində şairin üslubi effekt yaratmaq, çatdırmaq istədiyini fikri, sözü, söz birləşməsini daha qabarıq şəkildə çatdırması məqsədilə söz sırasının pozulması.

Sadə cümlənin istifadə məqamları. Cümlə üzvləri və üslubi məqsəddən asılı olaraq onların sıralanması. Təktərkibli cümlələrin üslubi imkanları. Şəxssiz, ümumi şəxslı, qeyri-müəyyən şəxslı və adlıq cümlələr və onlarda sinonimlik. Adlıq cümlələrin müəyyən üslubi məqamlarda istifadəsi. Bütöv və yarımçıq cümlələrin üslubi imkanları. Monoloji və dialoji nitqdə yarımçıq cümlələr. kontekstual, elliptik və situativ yarımçıq cümlələr. Söz cümlələr, onların məna növləri və ifadə vasitələri. Təktərkibli və cüttərkibli cümlələrdə mübtəda və xəbərin uzlaşması və uzlaşmaması hallarının üslubi məqamları. Təktərkibli cümlələr fikrin yığcamlığına və lakonikliyinə xidmət etməsi. Bu cümlələrin, əsasən, esse, miniatür və gündəliklərin dili üçün səciyyəviliyi, fikri rəvan, qısa, lakonik ifadə etməklə dilə gətirdiyi özünəməxsusluq. Cüttərkibli cümlələrin funksional üslubların hamısında işləkliyi. Rəsmi-əməli üslubda konkretliyə xidmət etməsi. Şəxssiz, ümumi şəxslı və qeyri-müəyyən şəxslı cümlələr bədii üslubda istifadə olunan sintaktik kateqoriyalardır. Fikirdə məchulluğun və ya fikrin konkret obyektə aidliyini ehtiva etməsi. Ümumi şəxslı cümlələrin atalar sözlərində daha çox işlənməsi. Aforizm xarakterli cümlələrin bədii, publisistik və məişət üslublarında yaratdıqları məna çalarları. Qeyri-müəyyən şəxslı cümlələrin funksional üslublarda müxtəlif məna yaratması: elmi üslubda oxucunun diqqətini müəllif tərəfindən həyata keçirilən fəaliyyətə mərkəzləşdirməsi; rəsmi-işgüzar üslubda qadağaların etiket formasında təqdim edilməsi. Şəxssiz cümlələrin məişət, bədii, publisistik və elmi üslublarda rəngarəngliyi. “idi”, “-imiş”, “-dır” kimi morfoloji əlamətli şəxssiz cümlələrin müxtəlif üslublarda işlənmə tezliyi. Adlıq cümlələr və dramaturgiyada onların istifadə məqamları. Pyeslərin remarkalarının adlıq cümlələr üzərində qurulması. Bu cümlələrin köməyi ilə səhnələrin yığcam və lakonik təsviri. Bütöv və yarımçıq cümlələrin monoloq və dialoqlar üçün xarakterik olması və istifadə məqamları. Yarımçıq cümlələrin danışıq üslubu, bütöv cümlələrin isə təhkiyə dili üçün xarakterik olması və onlardan istifadə məqamları. Elliptik cümlələrin üslubi imkanları və onların nitq

prosesində səciyyəsi. Əsasında çağırış, müraciət duran vokativ cümlələrin məişət üslubunda yaradığı üslubi imkanlar. Vokativ cümlələrin heyvan və quşlarda əzizləmək, çağırmaq, oyatmaq, hərəkətə gətirmək, bir işə təhrik etmək kimi məna çalarları yaratması.

Mürəkkəb cümlələrin üslubi imkanları və müxtəlif üslublarda işlənmə tezliyi. Rəsmi-işgüzar üslubda mətnin təyinatından asılı olaraq mürəkkəb cümlələrin istifadə məqamları və yeri. Bədii üslubda əsərin nəzm və ya nəsrə yazılması ilə əlaqədar tabeli, tabesiz mürəkkəb cümlələrin işlənmə tezliyi.

Mübtəda. Onun üslubi tələbatla əlaqədar olaraq zəruri və qeyri-zəruri işlənmə məqamları.

Xəbərin sinonimliyi və ekspressivliyi. Geniş cümlələrdə ikinci dərəcəli üzvlərin sinonimlik xüsusiyyətləri. Cümlə üzvlərinin qanuni sırası və bu zaman ifadə edilə biləcək üslubi çalarlıqlar. Cümlənin tərkibində həmcins üzvlərin işlənməsi: birləşdirici, paylaşdırıcı əlaqə və bu əlaqələri ifadə edən sinonimik vasitələr. mübtəda və xəbərin cümlədə yeri. Azərbaycan dilində mübtəda və xəbərin özünəməxsus yeri. Bu yerin cümlənin məzmunu, onun quruluşu, intonasiyası, ifadə olunan məqsədlə və məntiqi vurğu ilə bağlılığı. Müxtəlif ədəbi qanunların tələbi ilə mübtəda və xəbərin yerinin dəyişməsi. Mübtəda ilə xəbərin qrammatikadakı yeri ilə üslubi mövqeyi arasında yaranan fərqlərin üslubun rəvanlığına, emosionallığına və ekspressivliyinə xidmət etməsi. Mübtəda ilə xəbərin yerdəyişməsində şüurluluq və konkret məqsədin olması.

Tamamlığın cümlədə yeri. Cümlədə mübtəda və xəbərin arasında işlənməsinin üslubi məqamları. Tamamlığın tabeədici sözdən əvvəl gəlməsinin üslubi məqamları. Bunun həm dilin qrammatikasının verdiyi norma, həm də dilin söz sırası nöqtəy-nəzərindən üslubi imkanlarından biri kimi.

Zərfliyin cümlədə yeri və bu zaman nəzərə çarpan müxtəlifliyin zərfliyin məna növlərinin müxtəlifliyi ilə bağlı olması. Cümlənin istənilən yerində işlənməsinin üslubi məqamları: 1.Aid, yaxud tabeliyində olan sözün yanında işlənən zərfliklərin üslubi

məqamları; 2. Tabe olduğu sözlə sıra münasibətinə görə nisbətən sərbəst xarakter daşıyan zərfliklərin üslubi məqamları; 3. Cümlənin əvvəlində, yaxud əvvəlinə yaxın bir yerində işlənən zərfliklərin üslubi məqamları.

Təyinin cümlədə yeri və digər cümlə üzvləri ilə müqayisədə bu yerin daha sabit olması. Dilin qrammatikası və üslubuna uyğun olaraq, təyinin təyinlənəndən əvvəl gəlməsi. Üslub nöqtəyindən hər hansı bir mətndəki hadisələri daha bədii, daha canlı, ətraflı, rəngarəng vermək üçün bədii təyinlərin mühim rol oynaması.

Əlavə mətnin dilini zənginləşdirən və qüvvətləndirən sintaktik vasitələrdən biri kimi. Xüsusiləşmiş əlavələrin üslubi imkanları, onların bəzi budaq cümlələrdə sinonimliyi. Əlavələr bədii üslubun ən çox qidalandığı kateqoriya kimi. Tarixi romanlarda əlavələrin çox işlənməsinin üslubi məqamları. Əlavələrin cümlə üzvlərinin əksəriyyətinə aid olması, ifadəyə dürüstlük, dolğunluq, oxunaqlıq verməsi. Nəzm əsərlərində əlavələrin az işlənməsinin səbəbləri. Əlavələrin daha çox yazılı nitqlə bağlılığı.

Xitab-müraciətin əsas vasitələrindən biri kimi. Funksional üslublarda xitabların işlənmə məqamları. Bədii üslubda xitabların həm ayrı-ayrı cümlə üzvləri, həm də söz birləşmələri ilə ifadə olunmasının üslubi məqamları. İfadə etdiyi mənadan asılı olaraq növləri və onların funksional üslublarda istifadə məqamları.

Ara sözlərin üslubi imkanları. Ara cümlələrin müxtəlif üslublarda işlənmə məqamları.

Təkrir-bədii üslubda daha çox istifadə olunan sintaktik fiqurlardan biri kimi. Onun növləri: anafora-nəsr əsərlərində tərkib və cümlənin, şeirdə isə misraların əvvəlində, yaxud misra tərkibindəki cümlələrin əvvəlində gələn söz və söz birləşmələrinin təkrarı; epifora-nitq parçalarının sonunda gələn dil vahidlərinin təkrarı, anadiplosis-şeirdə əvvəlinci misranın sonundakı nitq vahidləri sonrakı misranın, nəsrə isə əvvəlinci cümlənin sonunda gələn nitq vahidinin sonrakı cümlənin əvvəlində təkrarlanması; dövrəvi təkrir-təkrar olunan nitq vahidlərinin (söz, söz birləşməsi

və cümlə) özünəməxsus bir çərçivə yaradaraq, nitq parçasının həm əvvəlində, həm də sonunda gəlməsi, dəqiqləşdirici təkrar xarakteri daşıyan belə təkrirlərdən obyekt və hadisələri müəyyən xüsusiyyət, əlamət, keyfiyyət və s. cəhətdən izah etmək, həm də bədii boyalarla vermək. Əks sıra təkrirlərin müxtəlif üslublarda istifadə məqamları. Cümlə təkrarın ekspressiv əlamətləri. Təkrir yaradan komponentlərin sintaktik vahidlərdən ibarət olması: söz birləşmələri, sadə cümlələr və digər sintaktik konstruksiyalarla ifadə olunması.

Mətnin üslubi imkanları. Mətdə yeni fikrin təqdim olunma forma və üsulları. Müəllifin fikrinin kodlaşdırılması.

Mürəkkəb cümlələrin üslubi imkanları. Müəkkəb cümlənin növləri və istifadə məqamları. Tabesiz və tabeli mürəkkəb cümlələrin müxtəlif üslublarda istifadə məqamları. Tabeli mürəkkəb cümlələrdə bağlayıcı vasitələrdən üslubi məqamlara görə istifadə. Budaq cümlələrlə feili bağlama və feili sifət tərkiblərinin sinonimlik xüsusiyyətləri, üslubi məqamla əlaqədar olaraq, cümlə üzvlərinin və mürəkkəb cümlə hissələrinin yerdəyişməsi və ixtirası. Müəkkəb cümlələrdə üslubi səhvlər. Müəkkəb cümlələrin daha çox elmi üslubda istifadəsinin səbəbləri. Mübtəda, xəbər, tamamlıq və təyin budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələrin elmi əsərlərin dili üçün xarakterik olmasının səbəbləri. Hər hansı məsələnin izahı zamanı aydınlaşdırma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələrdən istifadənin üslubi məqamları. Tabesiz mürəkkəb cümlələrdə birləşdirmə və bölüşdürmə bağlayıcılarından daha çox istifadənin üslubi məqamları. Bir çox romanların dilində qarşılaşdırma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələrdən çox istifadənin səbəbləri. Bu zaman amma, ancaq, lakin bağlayıcılarının müxtəlif üslubi məqamlarda istifadəsi. Leksik mənası olmayan söz və hissəciklərin hansısa komponentin və ya sintaktik bütövlərin daxilində ekspressiv-emosional çalar yaratmaq məqsədilə istifadəsi. Ayrı-ayrı janrların tələbi ilə tabeli mürəkkəb cümlələrdə baş və budaq cümlələrin yerini dəyişməsi. Bundan düz istifadə etmədikdə meydana çıxan üslubi səhvlər: mənanın aydınlaşmaması; cümlə strukturunun qrammatik normalara

uyğun gəlməməsi; fikrin oxunaqlılığının azalması; bəzi hallarda əsərlərin dilində budaq cümlələrdən bir elementin baş cümlədə, baş cümlədən isə bir elementin budaq cümlədə görünməsi. Digər funksional üslublarda mürəkkəb cümlələrdən istifadə məqamları. Bədii üslubda mürəkkəb cümlələrdən istifadə zamanı meydana çıxan bilən üslubi səhvlər.

Durğu işarələri ifadə və cümlələrin emosional – ekspressiv rəngarəngliyinin təzahür formalarından biri kimi. Nöqtə, sual, nida işarələrinin üslubi xüsusiyyətləri. Nöqtə - hər hansı fikrin bitkinliyini və yeni bir fikrə keçidi ifadə edir. Qoşa nöqtənin müəllifin sözünün bitməməsi və dialoqun başlanmasına işarə kimi. Üç nöqtə - ifadənin daha qüvvətli və daha kəskin şəkllə salmaq məqsədinə xidmət edən vasitələrdən biri kimi və fikrin hələ bitmədiyini və bitməyən fikrin davamının oxucunun ixtiyarına buraxıldığını göstərməsi. Mötərizənin üslubi imkanları, bu və ya digər fikrə qoşulan, əlavə məlumat verən fikrin əsas fikirdən ayrılmasına xidmət etməsi. Tirenin istifadə məqamları. Tire, vergül tire vasitəsiz nitqin, əlavənin, dialoqun əsas mətndən ayrılmasını səciyyələndirən əlamət kimi. Nöqtəli vergül bir cümlənin tam başa çatmadığını, bir sintaktik bütövün hələ davam etdiyini bildirən vasitə kimi. Dırnağın üslubi imkanları. Ayrı-ayrı sitatları əsas mətndən ayıran vasitə kimi dırnaq işarəsindən istifadə. Elmi və bədii əsərlərin adlarının, hər hansı bir kinayəli fikrin dırnaqda göstərilməsinin vacibliyi.

SƏRBƏST İŞ MÖVZULARI

1. B.Vahabzadə şeirlərində işlənən təşbehlərin üslubi məqsədləri.
2. M.Araz şeirlərində işlənən metonimiyaların məna çalarları
3. R. Rza şeirlərindəki metaforaların üslubi imkanları
4. İ.Şıxlının “Dəli Kür” romanında işlənən epitetlərin üslubi çalarlıqları.
5. Q.Zakirin satira yaradıcılığında sinektoxaların üslubi məqsədi
6. Elçinin hekayələrində işlənən simvolların üslubi imkanları
7. S.Qədirzadənin yaradıcılığında mübaligələrin daşdığı məna çalarlıqları
8. M.Ə.Sabirin satiralarında idiomlar və onların üslubi çalarları
9. M.S.Ordubadinin yaradıcılığında təkrar və onun növləri
10. M.Müşfiq şeirlərində təzad və onun üslubi çalarları
11. İ.Əfəndiyevin romanlarında təcəssüm və onun məna qrupları
12. F.Qoca şeirlərində bədii sual
13. S.Vurğunun dram əsərlərində işlənən litota və onun üslubi çalarlığı
14. Z.Yaqub yaradıcılığında sinonim və onun üslubi imkanları
15. C.Cabbarlı dramlarında antroponimlərin üslubi məqamları
16. M.Yaqub şeirlərində frazeoloji birləşmələrin üslubi çalarlığı
17. H.Cavid yaradıcılığında toponimlərin üslubi imkanları
18. C.Məmmədquluzadə nəsrində onomastik vahidlərin üslubi məqamları
19. E.Əfəndiyev nəsrində dialektizmlər
20. N.Xəzri yaradıcılığında ismin hal və kəmiyyət kateqoriyasının üslubi çalarlığı
21. M.F.Axundzadə yaradıcılığında feilin zaman şəkilçilərinin yaratdığı üslubi mənalar
22. Ə.Haqqverdiyev hekayələrində köməkçi nitq hissələrinin məna çalarları
23. M.P.Vaqif şeirlərində nida cümlələrinin üslubi çaları
24. Klassik şeir nümunələrində xitab və onun yaratdığı üslubi məna
25. A.Ələsgər şeirlərində bədii təsvir vasitələri

26. M.Cəlalin romanlarında mürəkkəb cümlələrin növləri və onların mənə çalarları
27. Azərbaycan dilinin üslublar sisteminin təhlili
28. Bədii üslub və onun normaları (Nümunələr əsasında təhlili)
29. Elmi üslub və onun normaları (Nümunələr əsasında təhlili)
30. Publisistik üslub və onun normaları (Nümunələr əsasında təhlili)
31. Epistolyar üslub və onun normaları (Nümunələr əsasında təhlili)
32. Məişət və fərdi üslub və onun normaları (Nümunələr əsasında təhlili)
33. Rəsmi-işgüzar üslub və onun normaları (Nümunələr əsasında təhlili)
34. Fonetik üslubi vasitələr – ortaq fonetik vasitələrin yaratdöqlər mənalar (Bədii əsərlərdən seçilmiş nümunələr əsasında təhlili)
35. Xüsusi fonetik üslubi vasitələr: səs ahəngdarlığı, səs cərgəsi, səslərin yaratdıqları mənalar və s. (Bədii əsərlərdən seçilmiş nümunələr əsasında təhlili)
36. Leksik üslubi vasitələrdən istifadə (Funksional üslubları nəzərə almaqla)
37. Üslubi mənə və rəng. Sözüün üslubi imkanları (S.Vurğunun “Azərbaycan” poeması əsasında)
38. Semantik mənə çalarlığı üslubi vasitə kimi (Ə.Cavad yaradıcılığı əsasında)
39. Sözüün məcazi mənasının üslubi imkanları – Epitet (M.P.Vaqif yaradıcılığı əsasında)
40. Sözüün məcazi mənasının üslubi imkanları – Təşbeh (S.Rüstəm yaradıcılığı əsasında)
41. Sözüün məcazi mənasının üslubi imkanları – Metonimiya, sinektoxa (R.Rza yaradıcılığı əsasında)
42. Sözüün məcazi mənasının üslubi imkanları – Metafora (N.Rəfibəyli yaradıcılığı əsasında)
43. Sözüün məcazi mənasının üslubi imkanları – Simvol (M.Ə. Sabir yaradıcılığı əsasında)

44. Sözüün məcazi mənasının üslubi imkanları – Hiperbola və litoda (S.Vurğunun “Vaqif” dramı əsasında)
45. Frazeoloji vahidlərin ekspressivliyi. İdiom və ibarələr. Azərbaycan dilinin funksional üslublarının xarakterindən asılı olaraq onların istifadəsində fərqli cəhətlər
46. Üslubi cəhətdən neytral sözlər - Terminlərin, dialektizmlərin üslubi funksiyası
47. Onomastik vahidlərin üslubi imkanları - Antroponimlərin ekspressivliyi.
48. Toponimlərin ekspressivliyi.
49. Şifahi və yazılı nitqdə onlardan istifadə qaydaları
50. Morfoloji vahidlərin üslubi imkanları Morfoloji vahidlərdə üslubi sinonimlik. Morfoloji vahidlərdə üslubi təhkimlilik
51. Əsas nitq hissələrinin üslubi imkanları.
52. İsmnin üslubi imkanları
53. Sifətin üslubi imkanları
54. Əvəzliyin üslubi imkanları
55. Sayın üslubi imkanları
56. Felin üslubi imkanları.
57. Köməkçi nitq hissələrinin üslubi imkanları. Nitqin mükəmməlliyinin təmin edilməsində onların rolu
58. Üslubi sintaksis - Sadə cümlənin üslubi imkanları. Qeyri-müəyyən şəxslı cümlələr. Ümumi şəxslı cümlələr. Şəxssiz cümlələr. Adlıq cümlələr. Yarımçıq cümlələr. Elliptik cümlələr. Söz cümlələr. Vokativ cümlələr
59. Mürəkkəb cümlənin üslubi imkanları. Tablesiz və tabeli mürəkkəb cümlənin üslubi imkanları.
60. Sintaktik üslubi fiqurlar.
61. Şifahi və yazılı nitqdə cümlə növlərinin xarakteri
62. Üslubi səhflər - Fikrin ifadə edilməsi zamanı məntiqi və qrammatik normaların pozulması. Məntiqi səhflər. Qrammatik normaların pozulması. Mürəkkəb cümlələrdən istifadə zamanı meydana çıxan üslubi səhvlər

63. Mədəni nitqə verilən başlıca tələblər - Nitqin aydınlığı, yığcamlığı, təmizliyi, düzgünlüyü. Nitqin zənginliyi, sadəliyi, orijinallığı, münasibliyi, rabitəliliyi. Nitqin ifadəliliyi. Nitqin intonasiyası

ÜSLUBİYYAT VƏ NİTQ MƏDƏNİYYƏTİ FƏNNİNDƏN İMTAHAN SUALLARI

1. Üslubiyyat və nitq mədəniyyətinin əsaslarının bir-birilə əlaqəsi
2. Nitq mədəniyyəti - insanın müxtəlif məqamlarda ünsiyyət məqsədi ilə dildən məqsədyönlü istifadəsini təmin edən biliklərin və vərdişlərin toplusudur
3. Azərbaycan dilinin üslublar sistemi
4. Bədii üslub - Əsas əlamətləri obrazlılıq və emosionallıqdır
5. Elmi üslub - elmi əsərlərin, dərsliklərin, monoqrafiyaların dilidir
6. Elmi üslubun əsas əlaməti- məntiqilik, ardıcılıq, terminlərin olmasıdır
7. Publisistik üslub - qəzet, jurnal, radio, televiziya, mitinq dili, müxtəlif yığıncaqlarda istifadə olunan dil
8. Publisistik üslub - əsas əlaməti kütləvi anlaşıqlılıq, aydın dildir
9. Epistoliar üslub
10. Fərdi üslub
11. Məişət üslubu: gündəlik ünsiyyət dili kimi
12. Rəsmi-işgüzar üslub - rəsmi və işgüzar sənədlərin dili
13. Fonetik üslubi vasitələr
14. Ortaqlı fonetik üslubi vasitələr
15. Səs ahəngdarlığı, səs cərgəsi, səslərin yaratdıqları mənalar
16. Xüsusi fonetik vasitələr
17. Leksik üslubi vasitələrdən istifadə
18. Üslubi mənə və rəng. Sözüün üslubi imkanları
19. Semantik mənə çalarlığı üslubi vasitə kimi
20. Mətnədə sözlərin sinonim, antonim, ommonim və çoxmənalılığından konkret üslubi məqsədlər üçün istifadə
21. Sözüün məcazi mənəsinin üslubi imkanları
22. Epitet, təşbeh, metonimiya
23. Sinektoxa, metafora, simvol
24. Hiperbola və litoda
25. Fraxeoloji vahidlərin ekspressivliyi

26. İdiom və ibarələr. Azərbaycan dilinin funksional üslublarının xarakterindən asılı olaraq onların istifadəsində fərqli cəhətlər
27. Üslubi cəhətdən neytral sözlər
28. Terminlərin və dialektizmlərin üslubi funksiyası
29. Onomastik vahidlərin üslubi imkanları
30. Antroponimlərin ekspressivliyi
31. Toponimlərin ekspressivliyi
32. Morfoloji vahidlərin üslubi imkanları
33. Morfoloji vahidlərdə üslubi sinonimlik
34. Morfoloji vahidlərdə üslubi təhkimlilik
35. Əsas nitq hissələrinin üslubi imkanları
36. İsmnin üslubi imkanları
37. Sifətin üslubi imkanları
38. Əvəzliyin üslubi imkanları
39. Sayın üslubi imkanları
40. Felin üslubi imkanları
41. Köməkçi nitq hissələrinin üslubi imkanları
42. Nitqin mükəmməlliyinin təmin edilməsində köməkçi nitq hissələrinin rolu
43. Üslubi sintaksis
44. Sadə cümlənin üslubi imkanları
45. Mürəkkəb cümlənin üslubi imkanları
46. Tabesiz və tabeli mürəkkəb cümlənin üslubi imkanları
47. Sintaktik üslubi fiqurlar
48. Şifahi və yazılı nitqdə cümlə növlərinin xarakteri
49. Xitab, ritorik sual, təkrir
50. Üslubi səhflər
51. Fikrin ifadə edilməsi zamanı məntiqi və qrammatik normaların pozulması
52. Məntiqi səhflər
53. Qrammatik normaların pozulması
54. Mürəkkəb cümlələrdən istifadə zamanı meydana çıxan üslubi səhvlər
55. Mədəni nitqə verilən başlıca tələblər

56. Nitqin aydınlığı, yığcamlığı, təmizliyi, düzgünlüyü
57. Nitqin zənginliyi, sadəliyi, orijinallığı, münasibliyi, rabitəliliyi
58. Nitqin ifadəliliyi və intonasiyası

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

1. Abbasova A.M. Dilçilik və bədii mətn. Bakı: Maarif, 1990, 80 s.
2. Abdullayev S.Ə. Dil və bədii qavrayış. Bakı: Yazıçı, 1984.
3. Abdullayev S.Ə. Ekspressiv təsdiqlik və ekspressiv inkarlıq (Azərbaycan dili materialları əsasında). Filol.elm.nam...dis. Bakı, 1970, 237 s.
4. Azərbaycan bədii dilinin üslubiyyəti (oçerklər). Bakı: Elm, 1970.
5. Adilov M.İ. Azərbaycan dilində sintaktik təkrarlar. Bakı: Elm, 1974, 232 s
6. Adilov M.İ. Klassik ədəbiyyatımızda dil və üslub. Bakı: Maarif, 1991.
7. Adilov M.İ. Məhəmməd Füzulinin üslubi və poetik dili. Bakı: Maarif, 1996, 544 s.
8. Ağayeva İ.S. Bədii və elmi üslub. Bakı: Maarif, 1988, 88 s.
9. Axundov A.A. Dil və üslub məsələləri. Bakı: Gənclik, 1970.
10. Arif M. Dil və üslub. Bakı: Azərənəşr, 1958, s.218-244.
11. Babayev A.M. Müasir Azərbaycan dilinin funksional üslubları. Bakı: İşıq, 2001, 258 s.
12. Bağırov Ə.A. Ədəbi dilin üslubları haqqında. Bakı: ADU nəşriyyatı, 1967, 25 s.
13. Bağırov Ə.A. Azərbaycan dilinin qrammatik üslubiyyəti (DDA). Bakı, 1984.
14. Bağırov Ə.A. Azərbaycan dilinin üslubiyyəti (morfologiya) Bakı: ADU nəşri, 1985, 79 s.
15. Bağırov Ə.A. Sadə cümlələrin üslubi xüsusiyyətləri. Bakı: ADU nəşri, 1975, 78 s.
16. Dəmirçizadə Ə.M. Azərbaycan dilinin üslubiyyəti. Bakı: Azərtədrisnəşr, 1962, 271 s.

17. Əliyev Ə.A. Müasir Azərbaycan ədəbi dilinin bədii üslubu/nəsr qolu/.Filol. elm. nam... .dis. Bakı, 1975, 174 s.
18. Əliyeva D.T. Toponimlərin üslubi-lingvistik xüsusiyyətləri. Bakı: Maarif, 2002, 100 s.
19. Əliyev K.Y. Köməkçi nitq hissələrinin üslubi xüsusiyyətləri. Bakı: ADU nəşri, 1981
20. Əliyev K.Y. Üslubiyyat və üslublar sistemi. Bakı: ADU nəşri, 1985, 83 s
21. Əliyev K.Y. Nitq mədəniyyəti və üslubiyyatın əsasları. Bakı, 2001
22. Əfəndiyeva T.Ə. Azərbaycan dilinin bədii ifadə vasitələri. Bakı:Elm, 1973, 76 s
23. Əfəndiyeva T.Ə. Azərbaycan dilinin leksik üslubiyyatı. Bakı: Elm,1980, 251 s
24. Hacıyev T. “Molla Nəsrəddin”in dili və üslubları. Bakı: Yazıçı, 1983
25. Həsənov H.Ə. Nitq mədəniyyəti və üslubiyyatın əsasları. Bakı: BDU-nun nəşri, 1999, 278 s
26. Qurbanov A.M. Poetik onomastika. Bakı, 1986
27. Qurbanov A.M. Dil və üslub. Bakı, APU. 1995
28. Kazımov Q.Ş. Komik bədii vasitələr. Bakı: Yazıçı, 1983
29. Mehdiyev N.A. Müasir Azərbaycan dilində ömr cümləsi və onun intonasiyasının eksperimental tədqiqi. Filol.elm.nam.. dis. Bakı, 1973, 168 s
30. Murtuzaev S.M.F. Axundovun komediyalarının dil və üslub xüsusiyyətləri. Bakı: Azərnəşr, 1962
31. Mustafayeva Q. Adların üslubi imkanları. Bakı: ADPU-nun nəşri, 1990
32. Məhərrəmova R.C. Sabirin dili. Bakı: Maarif, 1976, 107 s
33. Məmmədov M. Nəriman Nərimanovun publisistik üslubu, Bakı: Yazıçı, 1985

34. Yusifli Ş.M. Azərbaycan dilinin üslubi sintaksisi: Filol.elm.nam...dis. Bakı, 1973.
35. Vəliyev K. Azərbaycan dilinin poetik sintaksisi. Bakı: ADU-nun nəşri, 1981.
36. Vəliyev K. Linqvistik poetikaya giriş. Bakı: BDU-nun nəşri, 1989.

Rus dilinda

1. Аббасова А.М. Архитектоническая функция антитезы в художественном тексте: Автореф. дис...канд. Филол.наук. Баку, 1990, 27 с
2. Абдуллаева Г.А. Художественный стиль современного азербайджанского литературного языка/на материале языка поэзии литературного поколения 50-х годов: Дис...канд.филол.наук.Баку, 1987, 168 с
3. Алиев К.Й. Основы стилистики современного азербайджанского литературного языка: Дис....док. филол. наук. Баку, 1989, 369 с
4. Античные теории языка и стиля. Алетейя, 1996, 362 с
5. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. Л.: Просвещение, 1981, 295 с
6. Астафаева И.М. Виды синтаксических повторов, их природа и стилистическое использование (на материале современного английского языка). АКД, М., 1964
7. Брик О.М. Звуковые повторы (анализ звуковой структуры стиха). М.,1968
8. Виноградов В.В. Стилистика, теория поэтической речи, поэтика. Москва: изд-во АН СССР, 1963, 255 с
9. Виноградов В.В. Проблемы русской стилистики. Москва: Высшая школа, 1981, 320 с
10. Кожина М.Н. Стилистика русского языка. Москва: Просвещение, 1977, 223с
11. Костомаров В.Г. Культура речи и стиль. Москва. 1980
12. Лотман Э.М. Структура художественного текста. Москва, 1960
13. Лотман Э.М. Анализ поэтического текста. Л., 1972
14. Пелесина Н.Ф. Стилистический анализ художественного текста. «Просвещение», Москва: Просвещение, 1980
15. Поэт и слова. Москва, Наука, 1973, 455 с

16. Рубайло А.Г. Художественные средства языка. Москва: Учпедгиз, 1961, 121с
17. Сольгантк Т.Э. Снитаксическая стилистика. Москва: Высшая школа, 1973
18. Стилистика русского языка. Ленинград. 1989, (Н.М.Нанский)
19. Томащевский Б.В. Стилистика и стихосложение. Л., 1959
20. Томащевский Б.В. Стилистика. 2-е изд-е. Л. Изд-во ЛГУ, 1983, 288с

Çapa imzalanmışdır: 30.11.2022
Kağız formatı: 60x84 1/16
H/n həcmi: 2,5 ç.v.
Sifariş: 693
Sayı: 50

“ZƏNGƏZURDA” çap evində çap olunub
Ünvan: Bakı şəh., Mətbuat prospekti, 529-cu məh.
Tel.: (050) 209 59 68; (055) 209 59 68; (012) 510 63 99
e-mail: zengezurda1868@mail.ru